

Likgiltiga platser och platser för gemenskap

Nyanlända flyktingars relationsskapande i små- och medelstora städer

Måns Lundstedt

Nyanlända flyktingars erfarenheter från små- och medelstora städer utgör ett relativt ouppmärksammat område både bland beslutsfattare och i medierapporteringen. Samtidigt pekar forskningen på att dessa platser ger upphov till särskilda möjligheter och svårigheter för nyanländas integration. Å ena sidan pekar forskningen ut de särskilda svårigheter som förknippas med småstäderna, såsom begränsade arbetsmarknader och mer utbredd främlingsfientlighet¹. Å andra sidan kan de små städernas täta sociala nätverk snabbt mobiliseras för att hjälpa och skapa kontakter mellan lokalbefolkningen och de nyanlända². Småstaden förknippas alltså med både högre och lägre trösklar för nyanländas etablering i det nya samhället. För att förstå hur dessa möjligheter ser ut, är det dock viktigt att undersöka de nyanländas egna erfarenheter.

¹ Hadj Abdou, L. & Katsiaficas, C. (2023). Attitudes, intergroup relations, and migrant integration experiences in small- and medium-sized towns and rural areas. Whole-COMM working paper 5.

² Lundstedt, M. (2023). Lokalt flyktingmotstånd och förutsättningar för lokal antirasism. *Fronesis*, 76-77: 143-158 och Whyte, Z., Larsen, B. R., & Fog Olwig, K. (2019). New neighbours in a time of change: local pragmatics and the perception of asylum centres in rural Denmark. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(11): 1953-1969

Bakgrund och syfte

Denna Policy Brief undersöker hur flyktingar, individer som sökt uppehållstillstånd som skyddsbehövande, upplevt sina försök att bygga relationer med lokalbefolkningen i små- och mellanstora svenska städer. Texten bygger på en kvalitativ undersökning bestående av semistrukturerade intervjuer med 24 personer, samt sex fokusgruppsintervjuer med totalt 34 deltagare. Materialet samlades in i sex små- och mellanstora svenska kommuner (Olofström, Ludvika, Hudiksvall, Trelleborg, Gävle och Jönköping), mellan april och augusti 2022. Intervjupersonerna, som var mellan 20–60 år föddes i Syrien, Afghanistan, Irak, Jordanien, Eritrea, Jemen, Turkiet, och i regionerna Tjetjenien och Palestina, av dessa var 44 % kvinnor.

Studien utgör en del av det EU-finansierade forskningsprojektet Whole-COMM: A Whole-of-Community Approach to Migrant Integration in Small- and Medium-Sized Towns. Genom att undersöka de mekanismer som präglar nyanländas möten med lokalbefolkningen i Sverige kompletterar analysen resultaten från den enkätundersökning som presenteras i Policy Brief 2024:10. Tillsammans låter de två texterna oss säga något om hur relationerna mellan nyanlända och långvarigt bosatta ser ut i Sverige och andra europeiska länder, och hur dessa relationer skapas och upprätthålls.

Ett likgiltigt bemötande

Möten mellan nyanlända och lokalbefolkning sker på olika platser. Beroende på var dessa möten sker uppstår olika möjligheter och svårigheter för relationsbyggande mellan olika grupper. Intervjupersonerna identifierar i synnerhet fyra platser där de återkommande försöker att skapa kontakter med lokalbefolkningen: på arbetsmarknaden, i skolan, på offentliga platser, och i föreningslivet. Dessa platser förknippas med olika typer av bemötande, och bemötandet sker under vitt skilda förutsättningar.

Gemensamt för de flesta sammanhangen är ett utpräglat likgiltigt bemötande. Personer i flyktingarnas omgivning undviker att bli personliga och att skapa och upprätthålla nära relationer. När intervjupersonerna berättar om sina upplevelser av att möta lokalbefolkningen handlar det alltså i första hand om svårigheten att skapa meningsfulla kontakter som på sikt kan ge tillgång till resurser och en känsla av tillhörighet i det nya samhället.

Dom tycker om dig mycket, men dom är fortfarande stängda. Dom är så... dom tycker om dig, vill visa det väldigt mycket, vill vara med. Men dom bara sitter och tittar på dig. 'Vad gör du, vad gör ni, spännande, roligt'. Men dom vågar inte. Och dom växte upp så, du kan inte ändra det. (Man, Hudiksvall)

Upplevelsen av likgiltighet är dock inte alltid negativ. Känslan av osynlighet innebär också att man slipper att bli fientligt bemött. En ung kvinna som kommit till Olofström beskriver lättnaden över att slippa direkta möten med rasism och främlingsfientlighet:

"Men det som är bra med svenskar och så är att även om dom hatar dig så visar dom det inte på nåt sätt. Dom bara kollar inte på dig, dom går sin väg. Det är bra. Det är det vi vill ha. Du får hata mig men du får inte... det är deras val. Men inte att spotta och så mot mig." (kvinna född i Syrien, Olofström)

I materialet är det alltså likgiltighet, snarare än välkomnande och fientlighet, som präglar flyktingarnas vardag. Det här gäller oavsett om de nyanlända befinner sig i små eller mellanstora städer. Likgiltigheten tar sig dock olika uttryck beroende på i vilket sammanhang flyktingar och lokalbefolkning möts.

Var och hur kan nyanlända flyktingar skapa relationer?

Arbetsmarknaden

På arbetsmarknaden märks likgiltigheten ibland som ytliga fikarumsdiskussioner och ett relativt svagt intresse för varandras privatliv. Intervjupersonerna understryker dock att bristen på kontakter i första hand hänger samman med arbetets organisering. De intervjupersoner som arbetar i okvalificerade yrken berättar hur ensamarbete och en de facto uppdelning av arbetsplatsen, där in- och utrikesfödda arbetar med olika yrken, gör det mycket svårt att alls träffa personer som inte delar deras egen situation. En man som bosatt sig i Ludvika reflekterar över sin situation på en av kommunens industrilager:

"Man får ingen utveckling genom arbete. Man sitter på plocket hela sitt liv om man vill jobba...och det är bara invandrare som jobbar på plocket. När jag frågade om jag fick flytta till en annan

avdelning sa de bara 'ähh, det går inte. Du får sitta här och plocka.'" (man, född i Irak, Ludvika)

Samtidigt vittnar flera intervjupersoner om hur personliga möten med enskilda engagerade kollegor och chefer varit helt avgörande för deras fortsatta karriärer och sociala liv. Den typen av berättelser förekommer dock främst bland flyktingar i kvalificerade yrken, där hierarkierna tenderar att vara mindre fasta och där kollegiala kontakter med lokalbefolkningen är tätare. Intervjupersonernas berättelser speglar resultat från internationell forskning som visar hur mer varierade arbetsformer och närmare relationer till ledning och arbetskamrater gynnar nyanländas integrationsbanor³. Arbetsplatsen kan alltså fungera mycket bra som integrationsarena, men detta beror ytterst på hur arbetet organiseras.

Skolan

I skolan märks likgiltigheten som en ovilja bland "svenska" ungdomar att umgås med nyanlända. De intervjupersoner som anlät till Sverige i skolåldern, särskilt som tonåringar, vittnar om stora svårigheter att bli medbjudna på sociala aktiviteter:

"Det är lite svårt med svenskarna, att när du är med dem på någon aktivitet så pratar de med dig. Så fort aktiviteten är slut och de träffar dig någon annanstans, så känner de dig inte, de hälsar inte. Du tror att du är en främling till dem. Jag har känt så, att jag är främling." (man, född i Afghanistan, Hudiksvall)

Svårigheterna förstärks av de stora skillnaderna mellan nyanländas och andra ungdomars livsvillkor. Intervjupersonerna berättar om hur deras erfarenheter från tiden på flykt gjort det svårt att knyta an till andra i deras egen ålder. De beskriver också hur deras mer utsatta ekonomiska position tvingat dem att "bli vuxna" tidigare än sina klasskamrater. Intervjupersonerna återkommer till stressen de känner över att "komma ikapp" i det nya samhället, och att behöva leva upp till de försörjningsnivåer som krävs för att få förlängt uppehållstillstånd:

³ Se t.ex. Rajendran, D., Ng, E.S., Sears, G. & Ayub, N. (2019). Determinants of Migrant Career Success: A Study of Recent Skilled Migrants in Australia. *International Migration*, 58(2): 30–51 och Van Riemsdijk, M. & Basford, S. (2021). Integration of Highly Skilled Migrants in the Workplace: a Multi-level Framework. *Journal of International Migration and Integration*. 23: 633–654.

"Svenska ungdomar, de kanske inte tänker att de måste stressa ihjäl sig, få jobb, bygga en grund, köpa hus, eller försörja en familj i hemlandet. De kanske tänker okej jag måste söka universitet och ha kul, liksom. Det är en ålder som man ska göra så i, faktiskt." (man, född i Afghanistan, Hudiksvall)

De segregerade sociala nätverk som uppstår under skoltiden tenderar att följa med ungdomarna in i vuxenlivet. På så sätt får det som händer i skolan konsekvenser långt fram i tiden. När skolan är slut umgås de i första hand med andra som delar deras erfarenheter som nyanlända.

Intervjupersonernas berättelser bekräftas också i rikstäckande enkätundersökningar av ungdomars och unga vuxnas kontaktnät⁴.

Offentliga platser

På offentliga platser, det vill säga på ortens torg, affärer, restauranger, och så vidare, präglas praktiskt taget alla möten av likgiltighet. Många av de möten som sker på dessa platser – med servicepersonal, med främlingar – förutsätter ett visst mått av distans. Samtidigt är den typen av platser ibland de enda där nyanlända faktiskt har möjlighet att knyta kontakter. Det här problemet blir högst påtagligt i en nyanländ kvinnas berättelse om sin första tid i Sverige:

"Nästan en månad var jag helt ensam. Jag ville fråga var finns Willys eller Ica Maxi. Vi visste inte var man skulle gå för att köpa saker. Men ingen svarade mig. En gång skickade jag mat till min granne, men nej nej nej dom var jätterädda. Vettskrämda. Men vad ska jag göra?" (kvinna, född i Syrien, Olofström)

Det är också på sådana platser som intervjupersonerna möter de mest öppna och direkta uttrycken för främlingsfientlighet. I sådana sammanhang bryts likgiltigheten till förmån för trakasserier, hot, och till och med fysiskt våld. I materialet förekommer upprepade berättelser om främlingar som angriper intervjupersonerna, om "äldre personer som frågar, 'är du dum i huvudet, kan du svenska?' eller andra som kommer förbi och spottar på en"

⁴ Jonsson, J.O, Mood, C. & Treuter, G. (2021). *Integration bland unga – en mångkulturell generation växer upp*. Göteborg: Makadam.

(kvinna, Hudiksvall). Sådana erfarenheter har inneburit att flera intervjupersoner inte längre känner sig trygga att besöka vissa platser och stadsdelar. De här resultaten motsvarar de som framkommit i tidigare studier om utsatthet för hatbrott. Dessa pekar särskilt mot hur juridiskt och psykologiskt stöd för brottsoffer kan användas för att motverka långsiktig rädsla och otrygghet.

Föreningslivet

I föreningslivet upplever intervjupersonerna sällan någon likgiltighet. Tvärtom är det föreningslivet som tycks ha de bästa förutsättningarna för att skapa kontakter mellan flyktingar och lokalbefolkning. I kyrkan, i hjälporganisationer, och i idrottsföreningar kan de nyanlända få personlig hjälp med myndighetskontakter, hitta vägar till arbete, och få sammanhang där de kan öva på svenska språket. Många flyktingar engagerar sig dessutom själva, både som volontärer och som anställda.

Intervjupersonernas berättelser visar dock att föreningslivet inte kan lösa alla de problem som nämnts här ovanför. Flera intervjupersoner noterade att bristande öppettider, särskilt för dem som arbetade udda eller oregelbundna tider, utgjorde ett hinder för deras deltagande i sociala sammanhang. I de större städerna gör utpräglad boendesegregation också att vissa föreningar i stort sett enbart når andra nyanlända, trots att det uttalade syftet är det motsatta. I den här bemärkelsen skiljer sig inte småstaden från den bekanta bilden av den segregerade storstaden, trots att skalorna ser olika ut. Bland de intervjuade ungdomarna finns en uppfattning om att föreningslivet ofta är alltför tråkigt för att man ens ska vilja delta. En ung man som kommit till Gävle från Irak funderar på varför så få ungdomar kommer på kommunens och föreningslivets språkkaféer:

”de yngre vill ju inte sitta där på språkkaféet. För ungdomar... jag vet inte om det finns något som i Stockholm, där det finns sport, ping-pong... jag tror inte det funkar med språkkafé.” (man, född i Irak, Gävles fokusgrupp)

Policyrekommendationer

Enligt studiens deltagare tycks småstaden präglas av samma anonymitet och likgiltiga bemötanden som annars förknippas med storstaden. Även om det likgiltiga mötet i sig inte behöver innebära några negativa konsekvenser för den enskilde, så kan det på sikt få stor påverkan på individens möjlighet att få tillgång till resurser (att få ett jobb, att få kunskap om det svenska samhället), att tillägna sig språkfärdigheter, och undvika ensamhet. Trots att ett mått av likgiltighet är genomgående i intervjupersonernas berättelser, så tar den sig dock olika uttryck i olika sociala sammanhang. Studiens resultat har därför olika policyimplikationer i olika sammanhang. Detta bekräftas också i den enkätundersökning som presenteras i DELMI policy brief 2024:9.

För vissa intervjupersoner har möten på arbetsmarknaden varit helt centrala för deras fortsatta liv i Sverige. Som intervjupersonerna visar förutsätter det här dock att arbetsplatserna organiseras på sätt som faktiskt möjliggör jämlika och tillitsskapande möten. För de nyanlända som är anställda i kommunal och regional sektor, kan eventuella hinder för möten mellan personal med olika bakgrund lösas i samband med schemaläggning och organisationsutveckling. Motsvarande lösningar kan också ställas upp som villkor i samband med upphandling av externa tjänster och inom ramen för arbetsmarknadspolitiska program.

Möten i skolan beskrivs som vänliga men likgiltiga. Det är dock svårt att föreställa sig hur detta mönster skulle kunna påverkas genom policyförändringar. Att aktivt styra hur ungdomar umgås på fritiden ligger heller inte i skolans uppdrag. Ett bredare politiskt arbete för att jämna ut skillnader mellan nyanlända och andra ungdomars livsvillkor skulle dock kunna minska några av de svårigheter som intervjupersonerna pekar på. Sådana insatser kan göras på kommunal, regional, och statlig nivå. Detta skulle i så fall sträcka sig från insatser för traumabearbetning inom regionernas ungdomspsykiatri till bredare välfärdssatsningar på kommunal och statlig nivå. I små städer med mindre resurser är det viktigt att ungdomsgårdar och andra gemensamma mötesplatser hålls öppna för alla ungdomar. Det är också möjligt att se över de försörjningskrav som åligger ungdomar med tillfälliga uppehållstillstånd.

Intervjupersonernas erfarenheter av främlingsfientlighet, i synnerhet på offentliga platser, pekar mot att likgiltigheten inte är det enda som präglar nyanländas möten med lokalsamhället. Tvärtom är det tydligt att det behövs arbete för att stötta brottsutsatta och för att motverka främlingsfientlighet på bred front. På dessa områden finns dock redan idag många olika insatser.

Tabell 1 Sammanfattning och rekommendationer

Plats	Konflikt	Policyrekommendationer
Arbetsplatsen	Likgiltigt bemötande, brist på möten	Främja möten i offentlig sektor, i offentliga upphandlingar och i arbetsmarknadspolitiska program
Skolan	Likgiltigt bemötande	Jämna ut skillnader i livsvillkor mellan nyanlända och andra ungdomar
Offentliga platser	Likgiltigt och fientligt bemötande	Fortsatt arbete för att trygga nyanlända från främlingsfientligt bemötande

Referenser

Jonsson, J.O, Mood, C. & Treuter, G. (2021). *Integration bland unga – en mångkulturell generation växer upp*. Göteborg: Makadam.

Rajendran, D., Ng, E.S., Sears, G. & Ayub, N. (2019). Determinants of Migrant Career Success: A Study of Recent Skilled Migrants in Australia. *International Migration*, 58(2): 30–51

Van Riemsdijk, M. & Basford, S. (2021). Integration of Highly Skilled Migrants in the Workplace: a Multi-level Framework. *Journal of International Migration and Integration*. 23: 633–654.

Relevanta publikationer från Whole-COMM

Irastorza, Nahikari & Basak Yavcan (2024). Public opinions and policy impact on integration and social cohesion *Whole-COMM working papers*, January 2024

Lundstedt, Måns (2023). Social relations, individual attitudes and migrant integration experiences in small and medium-sized towns and rural areas in Sweden. *Whole-COMM report*, November 2022

Lundstedt, Måns, Henrik Emilsson, Linnéa Adebjörk, Matts Anvin, Ingrid Jerve Ramsøy och Mimmi Åkesson (2022). Immigrant integration in small and medium-sized towns and rural areas: local policies and policymaking relations. *Whole-COMM report*, November 2022.

Lundstedt, Måns, Henrik Emilsson, Linnéa Adebjörk, Matts Anvin, Ingrid Jerve Ramsøy och Mimmi Åkesson (2022). Post-2014 migrants' access to housing, employment and other crucial resources in small-and medium-sized towns and rural areas. *Whole-COMM report*, July 2022.

Likgiltiga platser och platser för gemenskap Nyanlända flyktingars relationsskapande i små- och medelstora städer

Måns Lundstedt

Delmi Policy Brief 2024:10
Stockholm 2024
ISBN 978-91-89701-85-4

Författarna ansvarar själva för innehåll, slutsatser och
policyrekommendationer

Delegationen för
Migrationsstudier
Ju 2013:17